

רבי משה חיים לוצאטו

הרמח"ל, שסלל לכל אדם מסילה מן הזהירות ועד הקדושה

יש ספר אחד שכמעט כל בחור ישיבה, כל אברך וכל מי שמבקש לתקן את עצמו פותח בשלב כלשהו בחייו. הוא נפתח במשפט צנוע מאוד: המחבר לא בא ללמד דבר חדש, הוא רק בא להזכיר. והוא מוביל את הקורא בסולם, מדרגה אחר מדרגה, מן הזהירות ועד הקדושה. זה "מסילת ישרים". ומי שכתב אותו היה גם אחד המקובלים העמוקים ביותר שקמו לעם ישראל, משורר ומחזאי, ונשמה שחיה בעולם הזה כארבעים שנה בלבד: הרמח"ל, רבי משה חיים לוצאטו.

הוא נולד בפדובה שבאיטליה, נדד לאמסטרדם, ועלה לארץ ישראל כדי למות בה. וכמעט כל זרם בעם ישראל, ישיבות המוסר, תלמידי הגר"א, החסידים והמקובלים, רואה בו עד היום את אחד מרבותיו.

ילד בפדובה

הרמח"ל נולד בפדובה בשנת ה'תס"ז (1707). אביו, רבי יעקב חי לוצאטו, היה סוחר ותלמיד חכם בקהילה האשכנזית של העיר, ואמו נקראה דיאמנטי, ובעברית אבן חן.

מילדותו למד תורה מפי רבנים, ולצד זה למד שפות ומדעים. רבי יצחק חיים קנטריני לימד אותו את הלשון העברית, שירה ורטוריקה. ורבו המובהק מגיל צעיר היה רבי ישעיה באסאן, תלמידו של הרמ"ז. כך עברה אל הילד מפדובה השרשרת של מקובלי איטליה, מן הרמ"ז שבמנטובה, דרך תלמידו, ועד אליו.

ונאמר עליו שבגיל ארבע עשרה כבר ידע בעל פה את התלמוד הבבלי, את כתבי האר"י ואת ספר הזוהר. הוא גם שימש שליח ציבור בבית הכנסת האשכנזי של פדובה.

בשנת ה'תפ"ב (1722), כשהרמח"ל היה בן חמש עשרה, עזב רבי ישעיה באסאן את פדובה. הוא עבר לעיר רג'ו כדי לשמש שם ברבנות במקום חמיו, רבי בנימין הכהן ויטאלי, שהיה בעצמו חתנו של הרמ"ז.

והנער נשאר לבד. במקום לשבור את רוחו, זה עורר אותו. הוא המשיך ללמוד בביתו, והצטרף לחבורה של צעירים שקראו לעצמם "מבקשי ה'", שלמדו יחד קבלה. ולימים עמד הוא בראש החבורה הזאת.

יש רגעים שבהם נדמה לתלמיד שהעולם נסגר עליו: הרב הלך, אין מי ששואלים אותו. ודווקא אז, אצל הרמח"ל, נפתח הכל. הוא לא נשאר לבד עם הצער. הוא אסף סביבו חברים, וישבו ללמוד יחד. אני חושב שזה שיעור לכל מי שמרגיש שנשאר בלי רב: לחפש חברים טובים, ולפתוח ספר.

באותן שנים כתב גם שירה. בגיל שמונה עשרה הוציא לאור את ספרו הראשון, "לשון למודים", על כללי הכתיבה והמליצה, וצירף אליו את המחזה "מעשה שמשון". לחתונת בנו של רבו כתב את המחזה "מגדל עוז". ועוד לפני שמלאו לו עשרים, כתב מאה וחמישים מזמורים, כנגד מזמורי ספר תהילים.

הלימוד שלא פסק

בשנת ה'תפ"ו (1726) הוסמך לרבנות, ועמד בראש החבורה. הם קבעו לעצמם תקנות לסדר הלימוד, ואחת מהן הייתה מיוחדת: שבבית המדרש שלהם יילמד ספר הזוהר בלי הפסק, כל שעות היום, בתורנות, כדי לבטל גזירה קשה שריחפה על הקהילה. חברי החבורה היו תלמידי חכמים ומקובלים, ביניהם רבי משה דוד ואלי ורבי יקותיאל גורדון מווילנא.

ובראש חודש סיוון ה'תפ"ז (1727) התחיל הרמח"ל לזכות לגילויים של מגיד מן השמיים, שגילה לו סודות רבים בחכמת הקבלה. חצי שנה בערך הסתיר זאת מכולם. כשהמגיד היה בא אליו, היה מניח את ראשו על השולחן, ונראה כמי שנח לרגע.

בחיינו עברו עליו רדיפות וקשיים מצד חכמים שחששו מן הגילויים האלה, והוא קיבל אותם בענווה, נזהר לקיים את כל מה שקיבל עליו, והמשיך ללמוד ולכתוב.

ובשנת ה'תצ"א (1731), בכ"א בשבט, נשא לאישה את צפורה, בתו של רבי דוד פינצי, רבה של מנטובה, שגם הוא היה מתלמידיו של הרמ"ז.

באמסטרדם, מליטוש לספרים

בשבט ה'תצ"ה (1735) הגיע הרמח"ל לאמסטרדם, והתקבל בקהילה הפורטוגזית של העיר. הקהילה חיבקה אותו ותמכה בו. הוא למד ולימד בבית המדרש "עץ חיים", אותו בית מדרש שבו למד הרמ"ז בילדותו, כמאה שנה קודם. ואת פרנסתו מצא בעבודת ליטוש.

תחשבו על התמונה הזאת. אחד מגדולי המקובלים בכל הדורות יושב בבית מלאכה באמסטרדם, ומלטש. ביום עבודת כפיים, ובלילה סודות העולמות. ומתוך החיים הפשוטים והצנועים האלה יצא הספר הפשוט והצנוע ביותר שלו, "מסילת ישרים", שמדבר אל כל אדם בגובה העיניים.

באמסטרדם כתב את "דרך ה'" ואת "מסילת ישרים", ושם נדפס "מסילת ישרים" לראשונה, בשנת ה'ת"ק (1740). שני הספרים האלה אינם מדברים בלשון הקבלה, אבל כל יסודותיהם בנויים עליה. הוא לקח את הסוד העמוק ביותר, ותרגם אותו לשפה שכל לב יכול להבין.

שער "מסילת ישרים" בדפוס הראשון, אמסטרדם ה'ת"ק (1740), בחיי המחבר

מסילת ישרים: הסולם

הספר בנוי על ברייתא של רבי פנחס בן יאיר, שמונה סולם של מדרגות: זהירות, זריזות, נקיות, פרישות, טהרה, חסידות, ענווה, יראת חטא וקדושה. והרמח"ל לוקח את הקורא בידו ועולה איתו מדרגה אחר מדרגה. והוא פותח בהקדמה שכולה ענווה:

”החבור הזה לא חברתיו ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר ומפרסם אצלם פרסום גדול”

מסילת ישרים, הקדמה

ובאותה הקדמה הוא מזהיר מפני טעות נפוצה. רבים חושבים, הוא כותב, ”שהחסידות תלוי באמירת מזמורים הרבה וודויים ארכים מאד, צומות קשים, וטבילות קרח ושלג”. והוא מלמד שהחסידות האמיתית היא דבר אחר: עבודה שקטה וישרה של הלב, שצריך ללמוד אותה בעיון ולחזור עליה שוב ושוב, כי הדברים הפשוטים ביותר הם גם אלה שהכי קל לשכוח.

ובפרק הראשון הוא מניח את היסוד שעליו עומד הכל:

”יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו”

מסילת ישרים, פרק א

והתשובה שהוא נותן מתוקה להפליא: האדם נברא כדי ”להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו”. הקב"ה לא ברא אותנו כדי לסבול. הוא ברא אותנו כדי לתת לנו את הטוב הגדול ביותר שיש, את הקרבה אליו. והעולם הזה, כמו שאמרו חז"ל, ”דומה לפרוזדור בפני העולם הבא”, מקום ההכנה.

ושם יש משפט שמראה כמה גדול כוחו של אדם. כשאדם שולט בעצמו ומשתמש בעולם רק כדי לעבוד את בוראו, כותב הרמח"ל, ”הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו”.

הרמח"ל כתב כשמונים חיבורים. חלק גדול מהם אבד, ובכל זאת נשאר בידינו אוצר. אלה העיקריים:

מסילת ישרים

ספר המוסר של כל הדורות

הדרך בסולם המדרגות של רבי פנחס בן יאיר, מן הזהירות ועד הקדושה. נעשה לספר היסוד של תנועת המוסר ושל עולם הישיבות כולו, והתקבל על כל עם ישראל.

דרך ה'

יסודות האמונה בסדר

תכלית הבריאה, מקום האדם, ההשגחה, הנבואה והמצוות, בסדר מופלא. הוא נפתח במשפט "התכלית בבריאה היה להטיב מטובו ית' לזולתו". ספר יסוד בלימוד מחשבת ישראל בישיבות עד היום.

דעת תבונות

שיחה בין הנשמה לשכל

ספר שכתוב כדו שיח בין הנשמה לבין השכל, על סודות ההשגחה והגאולה, ועל תכלית האדם. הוא מבאר שכל תהפוכות העולם מוליכות בסוף אל גילוי יחודו של הקב"ה.

קל"ח פתחי חכמה

מפתח לקבלת האר"י

מאה שלושים ושמונה פרקים, שכל אחד מהם נפתח ב"פתח" קצר, ואחריו פירוש שמבאר אותו משפט אחר משפט. כאן הוא מבאר את הכוונה הפנימית של המבנים שבקבלת האר"י.

אדיר במרום

פירוש על האדרא רבא

פירוש עמוק על האדרא רבא שבזוהר. נשאר בידינו רק הפירוש על הדפים הראשונים, ואף הוא כארבע מאות עמודים.

דרך תבונות

איך לומדים גמרא

הדרכה בלימוד התלמוד, ובה כללי ההיגיון של הסוגיה. הרמח"ל ידע שגם העיון בגמרא צריך סדר ושיטה.

לישרים תהילה

המחזה שלו

מחזה מוסר שבו האמת יוצאת לאור מתחת לשקר שמכסה את העולם. בזכות מחזותיו רואים בו רבים את אבי הספרות העברית החדשה.

תקט"ו תפילות

חמש מאות וחמש עשרה תפילות

אוסף גדול של תפילות שנמצאו בבית מדרשו. ומספרן, תקט"ו, הוא כמניין המילה "ואתחנן".

שיטתו: הכל מוביל אל הטוב

הרמח"ל לימד שהקב"ה הוא הטוב השלם, ודרכו של הטוב להיטיב. הוא ברא את העולם כדי לתת. אבל הוא רצה שהטוב יהיה שלם, ששייך לאדם עצמו, ולכן נתן לו בחירה: עולם שיש בו טוב ורע, ואדם שבוחר בטוב וקונה את שלמותו בכוחו.

ובקבלה שלו הוא ניסה לגלות את הנמשל של קבלת האר"י. האר"י תיאר את מבני העולמות העליונים, את הפרצופים ואת הספירות. והרמח"ל ביקש להסביר מה כל אחד מהם עושה, ומה תפקידו בהנהגת העולם.

ויש יסוד אחד בשיטתו שמלא נחמה. הוא מלמד שיש שתי הנהגות: הנהגת המשפט, שגומלת לאדם לפי מעשיו, והנהגת הייחוד, שבה הקב"ה מוליך את כל ההיסטוריה אל הגאולה. והנהגת המשפט, כך הוא מסביר, באה בעצמה מתוך אהבה, כמו אב שמייסר את בנו מפני שהוא אוהב אותו. כל הגלגל הסובב של ההיסטוריה מתגלגל בסוף אל הטוב.

העלייה לעכו

בשנת ה'תק"ג (1743) עזב הרמח"ל את אמסטרדם עם אשתו צפורה ובנו, ועלה לארץ ישראל. הספינה עגנה בעכו, והוא קבע בה את מושבו.

בית הכנסת על שם הרמח"ל בעכו העתיקה

בעכו העתיקה יש עד היום בית כנסת שנקרא על שמו. המבנה המקורי, שלפי המסורת היה מקום תפילתו ולימודו, נהרס כמה שנים אחרי פטירתו, ויהודי עכו קיבלו מבנה קטן סמוך, שמשמש עד היום כבית כנסת ונושא את שמו.

מן השנים שלו בארץ נשארו רק שתי עדויות. אחת היא איגרת ששלח מעכו לתלמידיו באירופה, בקיץ ה'תק"ג. והשנייה מעט חמה ונוגעת ללב: הרב ישמעאל חי סנגויניטי, תלמידו של רבי חיים בן עטר, האור החיים הקדוש, עבר בעכו בדרכו מירושלים לליוורנו. בראש חודש כסלו ה'תק"ד עגנה ספינתו בעכו, והוא לן באותו לילה בביתו של הרמח"ל.

יש בי משהו שמתרגש מן הלילה הזה. אורח עובר, תלמיד של האור החיים הקדוש, נכנס לבית קטן בעכו, ומוצא שם את הרמח"ל ואת בני ביתו, בארץ שכל כך כסף אליה. זו כמעט התמונה האחרונה שיש לנו ממנו. בית פתוח לאורח, בארץ ישראל.

מופתים ועדויות

הרמח"ל לא היה איש של מופתים גלויים. העדויות על השגתו כתובות באיגרות שלו ושל תלמידיו, וגדולתו נראית בעיקר בספרים:

◆ המגיד

מראש חודש סיוון ה'תפ"ז זכה לגילויים של מגיד מן השמיים. הוא הסתיר זאת זמן רב, וכשהמגיד היה בא, היה מניח את ראשו על השולחן כמי שנח.

◆ לבטל גזירה בלימוד

חבורתו קבעה לימוד זוהר בלי הפסק, כל שעות היום, כדי לבטל גזירה שריחפה על הקהילה. כוחה של תורה שאינה פוסקת.

◆ הספר שכולם קיבלו

"מסילת ישרים" התקבל על כל עם ישראל עוד בחייו, ואפילו על מי שחלקו עליו. ובדורות שאחריו כתב הרב הנזיר שתנועות שהיו רחוקות זו מזו, החסידות, המוסר וההשכלה, כולן העמידו בראשן את הרמח"ל.

◆ הגר"א

הגאון מווילנא, שנולד כשלוש עשרה שנים אחריו, העריץ את שיטתו בקבלה ולמד בה בשקידה רבה. ובזכות ההערכה הזאת נעשה הרמח"ל לאחד מרבותיהם של תלמידי הגר"א לדורותיהם.

הסתלקותו

הרמח"ל נסתלק במגפה בעכו, יחד עם אשתו ובנו היחיד, בכ"ו באייר. לפי רוב המקורות זה היה בשנת ה'תק"ו (1746) או ה'תק"ז (1747), ויש אומרים שאף קודם לכן. הוא היה כבן ארבעים.

ועל מקום קבורתו יש מסורות שונות. המסורת המקובלת בפי רבים, והמצבה שהוקמה לו, מציינות את קבורתו בטבריה, על ההר, סמוך לציון רבי עקיבא. ויש חוקרים הסבורים שנקבר בכפר יאסיף שליד עכו. ובכל שנה, ביום

ציון הרמח"ל בטבריה, סמוך לציון רבי עקיבא

ויש משהו נוגע ללב במסורת הזאת. רבי עקיבא, שראה שועל יוצא מבית קודש הקודשים וצחק, מפני שידע שכמו שהתקיימה נבואת החורבן כך תתקיים נבואת הנחמה. והרמח"ל, שכל תורתו מלמדת שהגלגל של ההיסטוריה סובב אל הגאולה. שניהם אמרו לעם ישראל אותו דבר: בסוף הכל אל הטוב. ויום ההילולא, כ"ו באייר, חל בימי ספירת העומר, ימים של עלייה מדרגה אחר מדרגה, כמו בסולם של "מסילת ישרים".

מה הוא משאיר לנו

הרמח"ל לימד שאפשר לדעת את הסודות העמוקים ביותר ולכתוב לכל אדם בשפה פשוטה. שאפשר לעבור רדיפות וגלות וליטוש בבית מלאכה, ולצאת מהם עם ספר שמאיר לדורות.

הוא לימד שהקב"ה ברא אותנו כדי להיטיב לנו, ושהדרך אל הטוב הזה היא סולם. לא קופצים אליו בבת אחת. עולים מדרגה אחר מדרגה: זהירות, זריזות, נקיות, עד הקדושה.

ומי שיפתח היום את "מסילת ישרים" וילמד בו פרק אחד, ויקום מחר קצת יותר זהיר וקצת יותר זריז, כבר עלה על המסילה שסלל הבחור מפדובה.

זכותו של הרמח"ל, רבי משה חיים לוצאטו, תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ונזכה לעלות במסילת הישרים עד הקדושה, ולראות בגילוי ייחודו של הקב"ה בגאולה השלמה, אמן.

מקורות

מסילת ישרים, הקדמה ופרק א; דרך ה', חלק א, בתכלית הבריאה; דעת תבונות; קל"ח פתחי חכמה; אדיר במרום; עבודה זרה כ ע"ב (ברייתא דרבי פנחס בן יאיר); אבות ד, טז ("העולם הזה דומה לפרוזדור"); מכות כד ע"ב (רבי עקיבא והשועל); דברים ג, כג ("ואתחנן").

קרדיט תמונות: בית הכנסת בפדובה, צילום Syrio, CC BY-SA 4.0, דרך Wikimedia Commons; שער מסילת ישרים, אמשטרדם 1740, נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons; בית הכנסת הרמח"ל בעכו, צילום Deror avi, CC BY-SA 3.0, דרך Wikimedia Commons; ציון הרמח"ל בטבריה, צילום Jonat, נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף • הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 • ravbiton.com • לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה